

PAUL ROBERT MAGOCSI

HISTORICAL ATLAS OF EAST CENTRAL EUROPE

A History of Central Europe, Vol 1.

Cartographic Design by Geoffrey J. Matthews

(University of Washington Press, Seattle-London, 1993. 218 o.)

A Szerző, a torontói egyetem történelem- és politikatudományi professzora a közép- és kelet-európai térség elismert és sokat publikáló szakemberei közé tartozik, legutóbb éppen a Zsigmond király emlékkönyvet tisztelte meg egy, a ruszinok középkori történelmével foglalkozó dolgozattal. Jelen atlasz valóban nagy jelentőségű, különösen ha arra gondolunk, hogy a nagy magyar akadémiai történelmi atlasz a mai napig terv maradt, s ha megjelenik, nyilván csak magyar nyelvű magyarázatokkal fogják ellátni.

Ez az atlasz gyakorlati okokból azokkal az országokkal foglalkozik, amelyek az általános történelmi atlaszokból kimaradnak: a volt Szovjetunió és a vasfüggöny, finomabban foglalkozva, a német és latin nyelvi határ közötti államokkal, a volt Jugoszlávia és Csehszlovákia, Görögország, Albánia, Románia, Magyarország és Lengyelország történeti földrajzával.

A térképlapok (89 színes térkép) és a kiegészítő magyarázatok az V. századtól 1992-ig tekintik át térségünk történelmét. Végigkövetik a politikátörténeti, demográfiai, egyház-igazgatási, etnikai változásokat, s kitérnek a fontosabb hadtörténeti eseményekre is (pl. tatárjárás, világháborúk). A tartalmi gazdaság illusztrálására: a német jogú városok kialakulása a középkorban, 1914 előtti vízi és vasúti összeköttetések, a német és zsidó etnikum 1900 körül, görög katolikus és orthodox egyház 1900 körül stb. Itt rögtön megjegyezzük, hogy a katonai igazgatási területek, körzetek feltüntetés-e a modern korszakban, noha akkortól pontos és megbízható térképekkel rendelkezünk pl. az Osztrák-Magyar Monarchiából, teljesen kimarad.

Az atlasz gyakorlata a hazai szemnek szokatlan, de talán nem árt hozzászokni. Tudniillik a történelmi Magyarország helyneveit a Trianon utáni helyesírás szerint tünteti fel már legkorábbi előfordulásaiktól kezdődően, igaz sokszor zárójelben a magyar variánst is megadja, vala-

mint vélelmezi Szlovákia, Kárpátalja (Carpathian Rus) létét az Árpád-kortól kezdve. Rögtön hozzá kell tenni, hogy ez egyre inkább elfogadott gyakorlat, legalábbis az angolszászok között. Legyen elég Piotr Wandycz mértéktartó, a magyar fejlődéssel szimpatizáló és kitűnő Kelet-Közép-Európa kötetének (1993. 2. kiad.) a bevezetőjéből idézni (XII. o.): „Szlovákia különálló igazgatási, vagy bármi más egységként történelmének tekintélyes részében gyakorlatilag nem létezett, Felső-Magyarország szlovákok lakta megyéit ölelte fel. Mégis elfogadhatatlannak tűnik, hogy a szlovákok gyökereiről ne vegyünk tudomást és eltekintsünk a XX. század előtt a „Szlovákia” terminus használatától”.

Az atlasz összeállítója természetesen a már megjelentekre támaszkodott, alapkutatást csak egyes speciális összeállítások esetében végzett. Nyilván a horvát történelmi atlaszokból származik a Magyar-Horvát királyság-terminus, amely éppúgy nem létezett a magyar történelem első évszázadaiban mint a Szlovákia-terminus (906. év: nyugati szláv szlovákok). Valószínűleg a horvát térképeken jelenítik meg ezzel a jelöléssel múltjukat, de a maguk részéről túlzottnak érezzük a korai magyar történelemről szólva „Hungary-Croatia implies the duality of the Kingdom”. Nem hangzik teljesen egyértelműen ebben a környezetben: „Hungarian rulers were also crowned king of Croatia and Dalmatia”, mivel nem igazítja el az olvasót, hogy ez egy, vagy két koronázási aktsut jelentett a XIV–XVI. században.

A középkori korai történelemre és eredetre vonatkozó egymástól eltérő nézeteket talán határozottabban lehetett volna külön-külön térképlapokon bemutatni. Egy angolszásznak minden bizárral semmitmondó a románok XIII. századi magyarországi megtelepedését idézőjelben kommentáló „returned”. Egyértelműbb lett volna a román történelmi atlaszból átvenni a magyar Anonymus krónikáján alapuló s román kontinuitást igazolni igyekvő lapokat, s erről – ha van – a szövegben kifejteni a szerző

kritikáját. Itt utalunk rá, hogy Erdély valóban bonyolult igazgatási és etnikai képe megérdemelt volna egy önálló oldalt. Sommásnak ítéljük a megjegyzést, hogy I. István elnyomta az orthodox kereszténységet, amikor éppen őtöle maradt fenn a veszprémvölgyi görög nyelvű oklevél Kálmán-kori átirata. Hasonlóképpen – legalábbis a magyar történetírásban – vitatott I. Boleszló magyarországi hódításainak mértéke és időpontja, egyáltalán Gallus Anonymus állításának hitele. Az azonban valóban a sors fintorának lenne tekinthető, ha hódításai teljesen egybe estek volna a XX. századi Szlovákia határaival, mint a térkép sugallja. Apró pontatlanságok leginkább az egyetemek és nyomdák

alapítását bemutató lapon találhatók, amint arra már Niederhauser Emil is figyelmeztetett Századok-beli recenziójában.

El kell ismerni, hogy miként az egész mű, úgy az Index is példás alaposággal készült és tartalmazza a magyar névváltozatokat (még Krakóét is), bár közülük a főszövegben is többet vártunk volna. A kötet rendkívül hasznos és tanulságos, a vázolt nehézségek, a nemzeti történetírások vitái ellenére is sikerült példamutatóan elfogulatlan képet rajzolni a térség történeti fejlődéséről, s egyúttal Magyarország helyét is reálisabban ítélni meg a külföldi történet-földrajzi értékelések tükrében.

Veszprémy László